

Sygn. akt I CSK 586/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 czerwca 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Irena Gromska-Szuster

SSN Krzysztof Strzelczyk (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa J. S.

przeciwko W.S.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 17 czerwca 2015 r.,

skargi kasacyjnej powódki od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 10 stycznia 2014 r.,

uchyla zaskarżony wyrok w części oddalającej apelację powódki (punkt I) oraz rozstrzygającej o kosztach postępowania odwoławczego (punkt II) i w tym zakresie przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 10 stycznia 2014 r. oddalił apelację powódki J. S. oraz apelację pozwanej W. S. od wyroku Sądu Okręgowego w W. z dnia 28 listopada 2012 r.

Wyrokiem tym Sąd Okręgowy zasądził od pozwanej W.S. na rzecz powódki J. S. kwotę 31 476,31 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 30 grudnia 2010 r. do dnia zapłaty. W pozostałym zakresie oddalił powództwo przeciwko W. S., oddalił w całości powództwo przeciwko S. S.

Sąd Okręgowy ustalił, że powódka J. S. i pozwany S. S. przez długi czas byli parą i pozostawali w konkubinacie. W tym czasie studiowali, nie mieli własnych pieniędzy, nie posiadali także własnego mieszkania, koszty ich utrzymania ponosili rodzice, którzy opłacali, między innymi czynsz najmu mieszkania. W 2004 roku J. S. i S. S. zawarli związek małżeński i podpisali intercyzę wyłączającą wspólność ustawową. Obecnie J. S. i S. S. są rozwiedzeni. W okresie przed zawarciem związku małżeńskiego, J. S. i S. S. wraz z rodzicami podjęli decyzję o zakupie mieszkania. Przesłanką tej decyzji była chęć uniknięcia wydatków związanych z wynajmem mieszkania w W., gdzie J. S. i S. S. studiowali. Uzgodniono, że połowę wartości mieszkania zapłaci matka S. S. – W. S., a za drugą połowę - rodzice powódki J. S. Ponieważ rodzice powódki nie dysponowali środkami finansowymi w odpowiedniej wysokości i nie mieli zdolności kredytowej, za zakup mieszkania w całości zapłaciła pozwana W. S., z tym że na połowę wartości uzyskała kredyt bankowy. Wedle poczynionych ustaleń kredyt ten ratami mieli spłacać rodzice powódki. W 2001 r. nastąpiło nabycie mieszkania położonego przy ul.B. Wyłącznym jego właścicielem stał się S. S. Rodzice powódki J. S. przedstawili dowody wpłat potwierdzające, że spłacili kredyt za mieszkanie S. S. w łącznej kwocie 31476,31 zł. Na pokwitowaniach zostało wskazane, że są to środki na spłatę kredytu na mieszkanie S. S. Wierzytelność z tego tytułu scedowali na córkę .

S. S. wyprowadził się z mieszkania, pozostawiając powódkę oraz wspólne dzieci. Na podstawie umowy darowizny z dnia 20 listopada 2009 r. przeniósł on własność przedmiotowego lokalu mieszkalnego na matkę W. S. Powódka

wyprowadziła się z mieszkania teściowej. Pozostaje w trudnej sytuacji finansowej. S. S. nie uiszcza alimentów na dzieci. Wartość mieszkania wyceniona została przez biegłego na kwotę 454 100 zł.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniosła powódka, zaskarżając ten wyrok w części oddalającej powództwo przeciwko W. S. Podniosła zarzut naruszenia prawa procesowego: art. 233 § 1 k.p.c. oraz naruszenia prawa materialnego: art. 358¹ § 3 k.p.c.

Apelację od tego wyroku wniosła także pozwana. Zaskarżyła wyrok w części, tj. co do punktów 1 i 6 sentencji. Zarzuciła naruszenie prawa procesowego: art. 233 k.p.c. i art. 231 k.p.c. oraz prawa materialnego: art. 451 k.c., art. 405 k.c. i art. 411 k.c.

Sąd Apelacyjny uznał za własne ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Okręgowy, a także podzielił poczynione na ich podstawie rozważania prawne. Apelacje obu stron, w ocenie Sądu Apelacyjnego, nie zasługiwały na uwzględnienie. W szczególności pozbawiony zasadności był podniesiony w apelacji powódki zarzut naruszenia art. 358¹ § 3 k.p.c. Sąd wskazał, że waloryzacja świadczenia z bezpodstawnego wzbogacenia nie jest wykluczona, uzależniona jest ona jednak od spełnienia przesłanki, jaką jest zmiana siły nabywczej środka płatniczego. Sąd Apelacyjny zajął stanowisko, zgodnie z którym zasada waloryzacji, stanowiąca wyjątek od zasady nominalizmu, może być stosowana tylko wtedy, gdy miała miejsce istotna zmiana siły nabywczej pieniądza, tj. zmiana oczywista dla wszystkich, duża i nagła. Sąd zwrócił uwagę na fakt, że od 2001 r. na rynku finansowym nie nastąpiło żadne nadzwyczajne zdarzenie, gwałtowne i niespodziewane, które uzasadniałoby dokonanie waloryzacji świadczenia pieniężnego spełnionego przez rodziców powódki. Jak podkreślił, nie zaistniały warunki określone w art. 358¹ § 3 k.p.

Zdaniem Sądu, nieuzasadnione byłoby wykorzystywanie tego przepisu w odniesieniu tylko do niektórych obszarów kraju lub niektórych rynków. W W. rzeczywiście miał miejsce czterokrotny wzrost cen nieruchomości, zjawisko to jednak nie dotyczy wielu innych miast na obszarze kraju. Niewątpliwym wzrost cen wielu dóbr i usług, jak podkreślił Sąd, następuje w miarę równomiernie. Nie

zachodzą zatem przesłanki uzasadniające waloryzację świadczenia w niniejszej sprawie.

Powódka J. S. wniosła skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 10 stycznia 2014 r. Zaskarżyła wyrok w części oddalającej apelację. Zarzuciła naruszenie prawa materialnego, mianowicie błędną wykładnię art. 358¹ § 3 k.p.c.

Na tej podstawie skarżąca wniosła o uchylenie wyroku z dnia 10 stycznia 2014 r. w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji oraz pozostawienie Temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Istotna zmiana siły nabywczej pieniądza, jako główna przesłanka zastosowania art. 358¹ § 3 k.c. nie została zdefiniowana w ustawie. Jest to zwrot niedookreślony, a wypełnienie jego zakresu zostało pozostawione sądom. Celem sądowej waloryzacji jest usunięcie negatywnych konsekwencji zaistniałej zmiany przez przywrócenie świadczeniu jego pierwotnej siły nabywczej, z uwzględnieniem okoliczności objętych tym przepisem. Przedmiotem waloryzacji jest określone sumą pieniężną świadczenie pieniężne, będące przedmiotem zobowiązania od chwili jego powstania, obejmujące zarówno nominalną sumę, jak i jej podwyższanie przewidziane od początku postanowieniami umowy (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 2001 r., V CKN 489/00, OSNC 2002/7-8/104; z dnia 16 maja 2002 r., IV CK 107/02, niepubl.; z dnia 12 lutego 2003 r., I CKN 1/01, niepubl.; z dnia 19 października 2011 r., II CSK 30/11, niepubl.; postanowienie z dnia 6 stycznia 2005 r., III CZP 76/04, Prok. i Pr. - dodatek 2005/11/40; wyrok z dnia 15 czerwca 2005 r., IV CK 790/04, niepubl.;).

Jedyną przyczyną oddalenia powództwa w przedmiotowej sprawie było uznanie, iż od 2001 r. nie doszło do istotnej zmiany siły nabywczej pieniądza, które uzasadniałoby dokonywanie waloryzacji świadczenia spełnionego przez rodziców powódki, przy czym Sąd Apelacyjny poprzestał na ocenie ogólnego wskaźnika inflacji i wzrostu poziomu cen w skali całego kraju w odniesieniu do wszelkich dóbr; abstrahował jednocześnie od uwzględnienia zmiany siły nabywczej pieniądza

ocenianej w odniesieniu do rynku nieruchomości, a więc do rodzaju dobra będącego przedmiotem umowy rodziców powódki z pozwaną.

Tymczasem oceny siły nabywczej pieniądza należy dokonywać z uwzględnieniem sytuacji na rynku określonych dóbr materialnych, które zawsze przedstawiają określoną wartość realną. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 grudnia 2000 r. (sygn. akt IV CKN 181/00, niepubl. zob. też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2009 r. V CSK 33/09, OSP 2010/6/64) nie zawsze ta wartość realna pokrywa się z wartością znaku pieniężnego, który wyemitowany został, żeby być nośnikiem, bo różne procesy ekonomiczne wywołać mogą w tym zakresie rozmaite różnice. Pewnym jest natomiast, że strony umowy opiewającej na zobowiązanie pieniężne mają określone wyobrażenia o sile nabywczej sumy będącej przedmiotem zobowiązania oraz że w razie zachwiania się relacji pomiędzy rzeczywistą i wartością pieniądza a jego wartością nominalną, to wyobrażenie stanowić musi punkt wyjścia dla rozważań nad przywróceniem równowagi pomiędzy ilością wchodzących w rachubę nominałów pieniężnych a tym, co w danym momencie rzeczywiście można za nie nabyć.

Jak widać, o tym, czy istnieją podstawy do kształtującej ingerencji sądu decydować powinny okoliczności związane z charakterem i celem zobowiązania. W orzecznictwie wskazuje się jako przykłady wskaźniki zmian cen i kosztów utrzymania, zmian stopy oprocentowania kredytów i wkładów bankowych, cen złota i kursów dewiz, wysokość najniższego lub przeciętnego wynagrodzenia za pracę i inne podobne fakty, mogące stanowić punkt odniesienia do obserwacji zachodzących w kraju zmian w sferze gospodarczej (zob. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 1992 r., III CZP 32/92, OSNCP 1992/11/194). Jednym z takim wskaźników, związanym ściśle z charakterem świadczenia spełnionego przez poprzedników prawnych powódki, mogą być ceny mieszkań podobnych do tego, które nabył pozwany.

Wymaga także podkreślenia, iż istotność zmiany siły nabywczej pieniądza odnosi się do skali zmian. Nie musi to być zmian nagła, gwałtowna ale jednocześnie nie może mieścić się w granicach ryzyka, które powinno być brane pod uwagę, przez każdą ze stron stosunku zobowiązaniowego.

Sąd Apelacyjny nie rozważał wprawdzie bliżej zagadnienia waloryzacji sądowej w odniesieniu świadczenia spełnionego na rzecz S. S., przyjął jednak dopuszczalność zastosowania waloryzacji do świadczenia z bezpodstawnego wzbogacenia. W orzecznictwie sądowym ugruntowane jest stanowisko, że jeżeli przedmiotem świadczenia nienależnego była od początku określona suma pieniężna, dopuszczalna też - co do zasady jest jego sądowa waloryzacja (zob. między innymi por. m.in. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 8 października 1992 r., III CZP 117/92, OSNC 1993/4/57 oraz uzasadnienia wyroków z dnia 20 grudnia 1995 r., I CRN 191/95, OSNC 1996/4/61 i z dnia 17 stycznia 2002 r., III CKN 1500/00, OSNC 2002/11/140 z dnia 30 stycznia 2007 r., IV CSK 360/086, niepubl.). Trzeba też wskazać, że do zwrotu świadczenia nienależnego stosuje się przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu.

Szczególnym przypadkiem uzyskania korzyści majątkowej jest otrzymanie określonej sumy pieniędzy. Suma taka tylko wyjątkowo zachowuje swoją odrębność. Regułą jest, że wskutek pomieszczenia wchodzi ona do majątku osoby, która ją otrzymała. W zasadzie więc osoba, która spełniła świadczenie w postaci pieniężnej, nie może domagać się zwrotu pieniędzy w naturze; może ona żądać zwrotu ich wartości.

Warto w tym miejscu odwołać się do orzeczeń Sądu Najwyższego wydanych w sprawach, w których źródłem świadczenia nienależnego była cena zapłacona w wykonaniu nieważnej umowy sprzedaży nieruchomości. Według art. 410 § 2 k.c. do zwrotu takiego świadczenia stosuje się też przepisy dotyczące bezpodstawnego wzbogacenia. Przyjmuje się w nim, że w chwili powstania obowiązku zwrotu świadczenia przez podmiot, który otrzymał zapłatę ceny z nieważnej umowy sprzedaży chodzi o zobowiązanie pieniężne, którego wielkości nie określa nominalna wysokość uiszczony kwoty pieniędzy, ale suma odpowiadająca jej realnej wartości w chwili powstania zobowiązania do jej zwrotu (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 1995 r., I CRN 191/95, OSNC 1996, nr 4, poz. 61; wyrok z dnia 25 lipca 2001 r., I CKN 25/99, niepubl. a także wymieniony wyrok z dnia 30 września 2009 r., V CSK 33/09).

W uchwale z dnia 8 października 1992 r. (sygn. akt III CZP 117/92, OSNC 1993/4/57) kształtującej tę linię orzecznictwa Sąd Najwyższy podkreślił,

że w sytuacji, gdy ma miejsce istotna zmiana siły nabywczej pieniądza, przepis art. 358¹ § 3 k.c. całkowicie nadaje się do określenia wysokości, a także sposobu spełnienia podlegającego zwrotowi świadczenia odpowiadającego wartości ceny nabycia nieruchomości sprzedanej na podstawie nieważnej umowy. Trzeba też zauważyć, że przy stosowaniu wymienionego przepisu należy rozważyć - interesy stron i mieć na uwadze zasady współżycia społecznego. Artykuł 358¹ § 3 k.c. jest więc instrumentem elastycznym, który pozwala na określenie wysokości lub sposobu spełnienia świadczenia przy pełnym zrealizowaniu zasad słuszności i sprawiedliwości.

Z tych wszystkich względów, uznając za uzasadniony zarzut naruszenia przez Sąd drugiej instancji przez błędną wykładnię art. 358¹ § 3 k.c., Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżone orzeczenie i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania sądowi, który wydał orzeczenie.